

NOTAT

Emne/Subject

**DNO&Bs innspill til KUDs
scenekunststrategi – opera**

Hvilke utfordringer for utvikling, produksjon og formidling av opera står operafeltet/scenekunstmrådet overfor, og hvordan kan utfordringene løses? Gi eksempler.

Norge er fortsatt en ung opera-nasjon, sammenliknet med våre internasjonale kollegaer. Samtidig er interessen for opera – for en ren akustisk opplevelse av musikkdramatikk i sanntid – større i Norge nå enn noen gang tidligere.

Denne posisjonen kommer både med fordeler og utfordringer. Det norske operapublikummet virker å være mindre forutinntatte om hva opera skal være. Samtidig virker kjennskapen til det unike ved opera i den generelle befolkningen virker å være relativt lav, noe som leder til en rekke utfordringer fra utvikling, via produksjon til formidling av opera i Norge.

Formidling

I vår tid er opera en kunstform som knytter tradisjon og fornyelse sammen. Vi forteller historier som har overlevd tidens tann fordi de gjennom musikk sier noe avgjørende om det å være menneske, på tvers av tid og sted. Samtidig må vi hver gang fortelle dem på ny, i lys av vår tid og vårt sted. Det betyr at opera i dag i høy grad er avhengig av en etablert kanon av verker, der gjenkjennelse spiller en viktig rolle. Dette risikerer å bli borte når de estetiske fagene får stadig mindre plass i det norske skoleverket. Om ikke den oppvoksende generasjonen får erfaring med klassisk musikk, og med mesterverk som *Carmen*, *Tosca* og *Tryllefloyten*, vil det få følger for vårt publikumsgrunnlag i framtida.

I Den Norske Opera & Ballett vil vi ta vår del av ansvaret for å bringe denne arven videre. Vi har allerede et godt samarbeid med skoleverket, i form av prosjekter som "Opera på timeplanen", omvisninger for skoleklasser og musikkstund i Operaen. Vi tror det er avgjørende å fortsette og styrke dette arbeidet: å gi barn og unge erfaring med å oppleve levende opera av høy kvalitet, men også å være med-skapere i musikk. Her ser vi muligheter for å **styrke samarbeidet med utdanningsinstitusjonene** og knytte dem nærmere oss – så ikke bare musikken, men også operahuset blir noe barna opplever seg selv som medeiere av.

Vi ønsker å øke kjennskapen til operasjangerens egenart og relevans i hele utdanningsløpet. Den Norske Opera & Ballett har siden 2015 samarbeidet med Universitetet i Oslo om emnet "Opera Through the Stage Door", som samler studenter fra ulike fagområder til å reflektere over hva opera kan være i vår tid og over hva som kjennetegner opera av høy kvalitet.

Opera i over 400 år vist en helt egen evne til å utvide virkeligheten, og på den måten si noe avgjørende om vår virkelighet som mennesker. Men det krever noe av oss som publikummere: at vi er villige til å bli med på og investere i en annerledes erfaring. Det er en utfordring vi både må anerkjenne og ta på alvor. En **større forståelse av sjangerens egenart** er avgjørende for rekrutteringen – ikke bare av nye publikummere – men også av sangere, musikere, iscenesettere og kritikere, som kan løfte opera fram i den offentlige diskursen.

Utvikling og produksjon

Under korona-pandemien har vi i høyere grad enn tidligere vært avhengige av **nasjonale fagpersoner**. Da har vi innsett hvor få norske regissører som har erfaring med opera. Dette er et viktig utviklingspunkt, som både henger sammen med kjennskapen til sjangeren i befolkningen generelt, men også med utvikling og produksjon.

Opera har alltid vært en utpreget **internasjonal kunstform**, der kunstnere fra hele verden kommer sammen om å skape. Kvaliteten på det vi lager skal måles opp mot et internasjonalt nivå. Samproduksjoner og leieproduksjoner fra og med andre operahus er ikke bare sentrale deler av repertoaret vi tilbyr publikum, men også viktig for kunnskapsdeling og effektivisering. Samtidig er det avgjørende for utviklingen av kompetanse i en rekke avdelinger i operahuset – og vesentlig for sjangerens levevilkår i Norge – at forestillingene også skapes her i Oslo.

For å gi ett eksempel: høsten 2021 har vi premiere på en helt ny produksjon av Offenbachs *Orfeus i underverden*, der "Den offentlige mening" spiller en av hovedrollene. Denne konkrete personifiseringen peker på behovet for å stille de spørsmålene som kreves av enhver ny tolkning: hvem og hva dette er for oss, i dag? Og det krever fortolkere som både kjenner den norske konteksten og det norske språket. I tilfellet *Orfeus i underverden* er denne oppgaven gitt regissør Vidar Magnussen, som har mye erfaring med komedie, men lite med opera. Prosjektet virker så langt svært lovende – med den mangfoldige, ofte inkonsistente, men lett gjenkjennelige norske folkesjela i en framtrædende plass på operascenen.

Håpet er at det i framtida vil være enda flere norske regissørstemmer med interesse for og erfaring med å iscenesette opera. Det vil kunne bidra til å skape **større mangfold, både på scenen og i salen**. Å treffe et mer mangfoldig publikum er et mål vi stadig strekker oss etter, og vi tror vi lykkes best i dette dersom vi samtidig strekker oss etter å finne ulike svar på operasjangerens potensielle relevans for ulike mennesker av i dag. Det handler om å gå inn i en aktiv dialog både med tradisjonen og med nye kunstnerstemmer – samtidig som vi ikke kompromisser på den håndverksmessige kvaliteten, fra rekvisitt til topptone.

Opera krever **excellency i alle ledd** og spesialister innen en rekke fagområder. En tenor er ikke bare en tenor, han er spesialisert i et stemmefag, en stil eller en rolle. En spesifikk dirigents kompetanse er avgjørende for kvaliteten på en produksjon. For at vi skal levere opera av høy kvalitet i Norge, er det derfor avgjørende at vi er et attraktivt hus å jobbe ved i en internasjonal sammenheng, både for solister, kunstneriske team og dirigenter.

Vi søker stadig en fruktbar balanse mellom norske og internasjonale sangere på våre scener. En rekke norske sangere i dag holder et høyt nivå – også i internasjonal sammenheng – noe det er viktig å opprettholde. Her ser vi en utfordring i form av et gap mellom utdanningsinstitusjonene og **hva som kreves for å bli operasanger på toppnivå**, som for eksempel kunne blitt løst i form av et operastudio for unge sangere.

Å skape opera i og for vår tid og vårt sted gir opera mer relevans og legitimitet. Samtidig innebærer det å ta risiko. Nyskapning på scenen og å treffe nye publikumsgrupper henger ikke nødvendigvis sammen med krav om egeninntjening og belegg. Vi vet at de kjente titlene i klassiske produksjoner selger best, men at det ikke nødvendigvis utfordrer oss til å undersøke hva opera kan være og for hvem. Høye krav til egeninntekt kan sperre for både nyskapning og publikumsutvikling. Vi trenger **handlingsrom til å ta risiko** og satse på det ukjente.

Å utvikle operasjangeren i vår tid innebærer også å **initiere og bestille nye verker**, både av norske og internasjonale komponister. Dette er noe av det mest kostbare, ressurskrevende og risikable vi gjør. Samtidig som det er en viktig del av vårt oppdrag å skape nytt, hadde operafeltet i Norge tjent på å ha flere arenaer for utvikling av opera og musikkdramatikk enn landets hovedscene: et sted der komponister, librettister, dramaturger og sangere kunne møttes, lært av hverandre, et sted der var mer tid og rom for eksperimentering, men mindre forventning om at resultatet skal lede til en full scenisk produksjon. Et slikt "musikkdramatikens hus" kunne vært en måte å la flere skapende stemmer komme til orde i form av kortere visninger og workshops. Dette kunne igjen ledet til nye og andre stemmer også i fulle produksjoner ved landets operaselskaper og festivaler. Her kunne Den Norske Opera & Ballett bidratt med ressurser, samtidig som det potensielt kunne styrket samarbeidet i feltet på nasjonalt nivå. Vi har allerede initiert et nytt samarbeid om bestilling av verker sammen med Bergen Nasjonale Opera og Trondheim Symfoniorkester & Opera – noe som sikrer at en ny opera får mer enn én visning – men har tro på at utvikling og eksperimentering får rom og rammer også utenfor en spesiell institusjonstilknytning.

Ikke-kompatible **tariffavtaler** mellom kor, orkester, sangere og verksteder leder til stadige utfordringer for oss, og gjør at vi ikke får utnyttet ressursene våre maksimalt. **Dagens operapensjonslov** gir ikke bare institusjonen store og uforutsigbare framtidige forpliktelser og kostnader – pensjonsordningen som er helt unik for Den Norske Opera & Ballett medfører også lite endring og fleksibilitet i ensemblet.

Hvordan kan situasjonen koronapandemien har skapt, benyttes som et utgangspunkt for mer omstilling og innovasjon på scenekunstrådet? Gi eksempler.

I operafeltet planlegger man vanligvis med lange tidshorisonter. Dette har å gjøre med tilgangen på nødvendige internasjonale ressurser, som dirigenter, regissører og sangere. Koronapandemien har tvunget oss til å jobbe med **kortere horisonter og enklere produksjoner**, noe som er en nyttig erfaring å ha med seg: det er mulig å skape gode operaopplevelser på kortere tid, kun med svært redusert scenografi og med regissør over Zoom.

Koronapandemien har både skapt avstand og **nye former for nærhet** i møtet med opera. Publikum har ikke hatt tilgang til operahuset og den scenen som er bygget unikt for den akustiske operaopplevelsen. Samtidig har opera i løpet av det siste året kommet i flere versjoner med ulike former for nærhet: De 200 publikummerne vi en periode fikk ta inn i salen fikk en unik opplevelse med sangere tettere på. Et sekscifret antall mennesker over hele landet og over hele verden har opplevd våre operaforestillinger via skjermer. Folk har fått møte opera der de bor og befinner seg. Nasjonaloperaen har besøkt eldre- og pleiehjem og borettslag og fått erfare hvilken livsglede det kan skape. I en vanlig situasjon, hvor vi skal fylle så mange saler som mulig, hadde slike unike møter vært vanskeligere å prioritere.

I den ekstraordinære situasjonen vi har stått i det siste året, har vi stadig måttet omprogrammere og endre oppsatte planer. Dette har latt oss se verdien av mer fleksible kontrakter, og vi har fått øvelse i å selge billetter med kortere tidshorisonter, riktignok for et antall langt under full kapasitet. Dette er erfaringer vi deler med våre kollegaer ved europeiske operahus og festivaler, og som har tvunget oss som bransje til å **tenke gjennom vår vanlige praksis på ny**.

Ikke minst har vi tatt store skritt innen **digital formidling**, både hva gjelder strømming av fulle forestillinger, direktesendte konserter og kortere formater. Vi har sett at dette når publikum over hele Norge, opprettholder opera-entusiasme og gir de som bare er litt nysgjerrige på opera mulighet til en smakebit. Vi har lært mye, både med tanke på teknisk produksjon, digital formidling og distribusjon. Dette har vært en viktig utvikling i vårt stadige arbeid med å være et åpent og tilgjengelig operahus for hele landet.

Noe av den viktigste lærdommen fra koronapandemien kommer likevel fra det både vi og vårt publikum har erfart: **vår egenart som kunstform trer fram med enda tydeligere konturer** når vi ikke kan skape den. Opera er nesten alene om det å framføre musikk direkte for et publikum – uten noen andre former for teknisk forsterkning enn menneskekroppen, akustiske instrumenter og et unikt rom skapt for dette uttrykket. Denne opplevelsen kan digitale gjengivelser aldri gjenskape til fulle. Vårt publikum har tydelig satt pris på våre strømminger, samtidig uttrykker de et stort savn etter den direkte operaopplevelsen. Selv om vi har villet friste med og spre det digitale innholdet, har det i koronapandemien har det vært viktig for oss å peke på denne egenarten og å opprettholde sulten etter den.

Hvordan sikrer vi operainstitusjonene mot fremtidige krisesituasjoner?

Det er en vanskelig øvelse å sette seg inn i hvilke kriser vi kan komme til å møte i framtida. Høyere grad av fleksibilitet i utvikling, produksjon og formidling vil nødvendigvis styrke oss i møte med nye og krevende tider. Mer kompetanse på strømming og videoproduksjon og distribusjon in-house er avgjørende i det å kunne tenke alternativt omkring hvordan vi produserer og når ut. I tillegg må vi i en krisesituasjon kunne holde på og opprettholde den unike kompetansen vi har i et hus bestående av 50 ulike yrkesgrupper, der alle er avgjørende i det å skape opera og ballett av høy kvalitet.

Vi er også avhengig av god kontakt med myndighetene. I koronapandemien har vi – som er avhengig av et internasjonalt operamarked med spesialisert kompetanse – hatt store utfordringer på grunn av innreiseregler.

Hvordan ønsker du at operafeltet skal se ut om 5-10 år? Kort beskrivelse.

Om 5-10 år håper vi å se opera som en vital og levende kunstform i Norge: som barn møter og leker med allerede i barnehage- og grunnskolealder, som ungdomsskoleelever undrer seg over, videregåendelever og studenter analyserer, som anmeldes og diskuteres i den norske offentligheten, som vekker engasjement og som tiltrekker seg et bredt publikum til et repertoar med mangfold, både i titler og uttrykk. Operainteressen er i dag voksende over hele landet, med en rekke lokale operaselskaper, og vi håper denne muligheten til å oppleve opera over hele landet fortsetter og blir enda større.

Samtidig som vi ønsker at opera opprettholder og styrker sin legitimitet i et bredt lag av den norske befolkningen, håper vi samtidig at flere får erfaring med opera av virkelig høy kvalitet. Dette krever at den tekniske og håndverksmessige dyktigheten hos dem som skaper opera får gode vekstvilkår. Bare på den måten får det norske operafeltet innpass i det internasjonale operalandskapet, noe som igjen er avgjørende for kvaliteten på det vi skaper her i Norge og hva vi kan tilby vårt publikum. Samtidig er det viktig at vi fortsetter å skape opera i vårt sted, for å bringe sjangeren enda nærmere våre virkeligheter her i Norge og på den måten styrke dens stadige relevans.